

Geleneksel Türk Sanatlarının İlköğretim Görsel Sanatlar Eğitimi Dersinde Uygulanması: “Ebru” Örneği*

A Project to Integrate Traditional Turkish Art Into Primary School Visual Art Education: “Ebru” (Turkish Marbling) Case

A. Dilek KIRATLI**

ÖZET

Geleneksel sanatlarımızın gelecek kuşaklara aktarılması, görsel kültürümüzün devamlılığını sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle bu tür çalışmalara görsel sanatlar eğitimi programlarında yer verilmesi gerekmektedir. Yapılan çalışmada, geleneksel sanatlarımızdan biri olan ebru ele alınmıştır. Eski kitapların kapaklarında ve yan kağıtlarında rastladığımız ebru, yoğunlaştırılmış su üzerine toprak ve toz boylarla resim yapma sanatıdır.

Ebru bütün Osmanlı sanatlarında olduğu gibi usta-çırak yöntemi ile öğrenilen ve sanatçının iradesi dışında birçok değişkenden etkilenen bir sanattır. Bazı kaynaklar ebrunun, yüz suyu anlamına gelen "ab-ı ru" sözcüğünden, bazı kaynaklar ise Orta Asya dillerinden Çağatayca'da harelî görünüm, damarlı kumaş ya da kağıt anlamına gelen "ebre"den geldiğini söylese de en yaygın kanı, kelimenin kökeninin Farsça; bulutumsu, bulut gibi anlamına gelen "ebri" den gelmekte olduğudur. Çalışmada, geleneksel Türk süsleme sanatlarından olan ebruyu ilköğretim öğrencilerine tanıtmak, geleneksel ve estetik değerleri koruyarak farklı günlük objelerde kullanılmasını sağlayarak görsel kültürümüze ilişkin farkındalık yaratmak amaçlanmıştır.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden “yanı yapılandırılmış görüşme” yöntemi kullanılmıştır. Çocuklarla çalışma sonrası yapılan görüşmede, çalışmaya ilişkin yorumlarında hemen hepsi ebruyu bildiklerini ancak daha önce hiç yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların tümü ebruyu çok severek, oyun gibi eğlenerek yaptıklarını ve suyun üzerindeki renk geçişlerinin çok şaşırtıcı olduğunu belirtmişler ve çalışmayı anlam ve amacına uygun bir biçimde gerçekleştirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: İlköğretimde Sanat Eğitimi, Ebru, Geleneksel Sanatlar, Görsel Sanatlar Dersi, Sanat Çalışmanın türü: Bildiri

ABSTRACT

Extending Turkish traditional arts into next generations is quite important in ensuring the sustainability of our visual culture. Therefore; it is necessary to integrate this extension in visual arts education as well. This study specifically deals with “marbling”, one of the traditional arts in Turkish culture. Marbling art used to be applied especially on the covers of old books and to line book bindings. It can be defined as making some patterns on thickened water by using soil and dry paints. In other words, water is condensed with a special substance, and then paints that are insoluble in water are sprayed on the surface of water and finally the patterns on the water surface are transferred onto a sheet of paper.

As a paper decoration art, marbling is acquired through master-apprentice circle similar to all Ottoman arts and quite prone to be affected by many factors that are not controlled by craftsmen. Although some resources state that the word Ebru (marbling) comes from the word “ab-ı ru”, which means “water for face” or from the word “ebre” which means “patterned paper or cloth” in Çağatay language, a Middle Asian language, the mostly agreed opinion is that the origin of the word Ebru is the word “ebri” which means “cloud-like, or losing its importance and even being a dead art. cloudy” in Persian language. Despite the fact that marbling is one of our traditional arts used in many decorations in the past, today there is still a risk of

The aim of the study is to introduce “marbling” art to primary school students and to increase awareness of our visual culture by preserving traditional and aesthetical values through the use of this art in different daily objects. In order to obtain students' opinions regarding marbling application, the students were asked to answer the following questions:

What did you feel while working on the marbling application?

In your opinion, what is the difference between marbling and other similar applications (drawing by using crayons and aquarelle)?

Where else can you use “marbling”?

Would you like to continue doing this art in the future?

In this study, fifth year students in primary schools (11 years old) were given information about marbling and given the opportunity to explore this art through practical applications without being forced to use all the complex technical features of marbling. Later, they were asked to use their products on some objects they use daily, such as bookmarks, photo frames, pencil box etc. and, at the end of the application, semi-structured interviews were made to learn about their opinions regarding the application. Finally, the findings gathered from the interviews and documentation analysis were presented as frequency

* Bu çalışma Insea- Art Education Research and Development Congress, Heilderberg –Karlsruhe / Almanya'da 17-20 Temmuz 2007 tarihinde bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi

distributions. The audio recorded interviews were transcribed by the researcher and transcription codes were prepared for each student interviewed based on the interview questions and the answers.

This descriptive study uses qualitative research method in data collection, analysis and interpretations phases. Purposeful sampling method was used to determine the school where the study was conducted. The basic idea behind sampling method, a type of purposeful sampling, is to study all the conditions that meet a pre-determined criterion. Here, the criteria determined by the researcher can be used as well as a pre-determined criterion. The subjects of this study were 25 students attending fifth grade class in Private Cagdas Primary School located in Eskisehir.

The majority of the students participating in the study considered the practice "a very nice work", "like a game" and "fun". Similarly, almost half of the students stated that the work was "different" and "unbelievable". Some students said that they felt that paints are floating on water surface. A few students mentioned that "it is like a magic", one student "I felt that I did something special for the first time in my life" and another student "I felt that I painted on the water". As for the difference of marbling from other arts, most students stated: "not being able to control the spread of paints" and "intermingling of colors". Half of the students mentioned they completed the work in a very short time compared to other art practices. Majority of the students pointed out they can use marbling on many daily objects such as picture frames, bookmarks, and plastic bags and other objects such as notebook covers, t-shirts, earrings, necklaces, different cloths and in kite making. In addition, all students stated that they wanted to make marbling again.

In this study, the students made 23 bookmarks, 13 photo frames, 2 pencil boxes, and 3 paper bags. Two of the students wanted to hang their works on the wall of their rooms, therefore; they did not give these works a daily object function. After finishing their works, they were interviewed to have their opinions regarding this activity. Almost all of the students stated that they knew this marbling art but have never applied it in their lives. All of the students told that they liked marbling and did this activity like a game and they found the colour diffusions amazing.

Although related literature suggests that marbling is a demanding and challenging art, it can be integrated into primary school curriculum by using ready-made paints and kitre (a gum like substance) and by considering certain limitations such as the class hours and physical conditions. In addition, this art can be presented as a fun game activity without forcing students to apply challenging techniques. Such attempts might make it possible to transfer our traditional arts to next generations.

In conclusion, most of the students participated in this activity in a way appropriate to its purposes and meaning. They were introduced to this traditional Turkish art by using a different way of presentation and by giving credit to traditional and aesthetic values.

Keywords: Art Education in Primary School, Marbling, Traditional Arts, Visual Arts Course, Art

The type of research: Proclamation

Giriş

Okullarda görsel sanatlar eğitimi genel eğitimin bir parçası olarak görülmekle birlikte kendine özgü, kendine özel eğitimi, yöntemi ve teknikleri olan bir alandır. Öğrenciler için bu ders, düşünsel, bilişsel, duyuşsal ve bedensel etkinlikler içinde bulunarak kendilerini ifade etmeye olanak sağlayan çok yönlü önemli sanatsal bir araçtır (Artut, 2004: 187). Bununla birlikte görsel sanat eğitimi, toplumsal kültürün yansımalarını içinde barındıran, ulusal bir kimlik yapısının somut unsurlarını içeren ve bunları geliştiren pratiklerin alanı olarak da önem taşımaktadır (Eker, 2002: 119).

Bu bağlamda, görsel sanatlar dersi programlarında geleneksel sanatlarımızın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak uygulamalara yer verilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada böyle bir gereksinimden doğmuştur. Çalışmada geleneksel Türk süsleme sanatlarından ebru ele alınmıştır. Eski kitapların kapaklarında ve yan kağıtlarında rastladığımız ebru (Elhan, 2004: 7), yoğunlaştırılmış su üzerine toprak ve toz boylarla resim yapma sanatıdır. Kitre veya benzeri maddelerle yoğunluğu arttırılmış su üzerine, özel fırçalar yardımıyla boyların serpilerek, su yüzeyinde meydana gelen desenlerin kağıda geçirilmesiyle elde edilir (Arıtan, 1999: 441).

Kâğıt süsleme sanatlarının en önemlilerinden biri olan Ebru bütün Osmanlı sanatlarında olduğu gibi usta-çırak yöntemi ile öğrenilen ve sanatçının iradesi dışında birçok değişkenden etkilenen bir sanattır. Bazı kaynaklar ebrunun, yüz suyu anlamına gelen "ab-ı ru" sözcüğünden, bazı kaynaklar ise Orta Asya dillerinden Çağatayca'da harelî görünüm, damarlı kumaş ya da kağıt anlamına gelen "ebre"den geldiğini söylese de en yaygın kanı, kelimenin kökeninin Farsça; bulutumsu, bulut gibi anlamına gelen "ebri" den gelmekte olduğudur ("Sanal", 2008: 3).

Bu çalışmada, ilköğretim 5. sınıf (11 yaş) öğrencilerine hazır boylar ve toz kitre kullanılarak ebru yapım tekniği anlatılmış, geleneksel ebru tekniğinin özelliklerini tam olarak kullanmaya zorlamadan, onlara ebrunun değişik imkanlarını keşfetme olanağı tanıyarak, ebru yapmaları sağlanmıştır. Ardından yaptıkları bu ebruları günlük kullanım objelerine (kitap ayraç, resim çerçevesi, kağıt poşet, kalemlik vb.) dönüştürmeleri istenmiştir. Daha sonra yaptıkları ebru çalışmasına ve ortaya çıkarttıkları objelere ilişkin görüşleri "yarı yapılandırılmış görüşme" ile alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, geleneksel Türk süsleme sanatlarından olan ebruyu ilköğretim öğrencilerine tanıtmak, geleneksel ve estetik değerleri koruyarak farklı objelerde kullanılmasını sağlayarak görsel kültürümüze ilişkin farkındalık yaratmaktır. Bu temel amaçtan yola çıkarak öğrencilerin yaptıkları ebru çalışmasına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Ebru yaparken çalışma sırasında neler hissettin?
- Sence ebru yapmanın diğer çalışmalardan (pastel boya, sulu boya v.b. ile yapılan resimlerden) farkı nedir?
- Ebruyu başka nerelerde kullanabilirsin?
- Bundan sonra ebru çalışmaya devam etmek ister misin?

Yöntem

Araştırmada, betimsel yöntem kullanılmıştır. Verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Örneklem

Araştırmada, uygulamanın yapılacağı okulun belirlenmesinde amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada, önceden hazırlanmış bir dizi ölçüt kullanılabilmesi gibi ölçütler araştırmacı tarafından da geliştirilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 87). Bu araştırmada Eskişehir il merkezinde yer alan Özel Çağdaş İlköğretim okulu örneklem olarak alınmıştır. Seçilen okulun 5. sınıfında gerçekleştirilen çalışma, 25 kişiden oluşan sınıfın tamamına uygulanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri nitel veri toplama tekniklerinden “yarı yapılandırılmış görüşme” ve “doküman incelemesi” yoluyla toplanmıştır. Görüşme ile elde edilen verilerin toplanmasında teyp kullanılmıştır.

İlköğretim öğrencilerine ilk önce ebru yapımı hakkında bilgi verilmiş ve her öğrenciye ebru yaptırılmıştır, ardından yapmış oldukları ebruları günlük kullanım objelerine (kitap ayracı, resim çerçevesi, kağıt poşet, kalemlik vb.) dönüştürmeleri istenmiştir. Son olarak da çocukların bu çalışmayla ilgili görüşlerini almak için dört sorudan oluşan görüşme yapılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Öncelikle çocuklardan yapmış oldukları ebruları günlük kullanım objelerinde kullanmaları istenmiştir. Uygulamanın bitiminde, yaptıkları çalışmaya ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla “yarı-yapılandırılmış görüşme” uygulanmıştır. Son aşamada ise görüşme ve doküman incelemesinden elde edilen bulgular, frekans dağılımı olarak sunulmuştur.

Araştırma verileri 25 Nisan-15 Mayıs tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşmelerin tümü, araştırmanın yapıldığı dönemde araştırmacı tarafından yapılmıştır. Her bir görüşme 10-15 dk. arasında sürmüştür. Görüşmeler sırasında kayıt edilen kasetler araştırmacı tarafından çözümlenmiş ve dökümleri yapıldıktan sonra, görüşme yapılan her bir çocuk için “görüşme kodlama anahtarı” hazırlanmıştır. Görüşme kodlama anahtarı görüşme soruları temel alınarak ve bu soruların yanıtlarını kapsayacak seçeneklere yer verilerek oluşturulmuştur.

Bulgular

Öğrencilere, “Ebru yaparken çalışma sırasında neler hissettin?”, “Sence ebru yapmanın diğer çalışmalardan (pastel boya, sulu boya v.b. ile yapılan resimlerden) farkı nedir?”, “Ebruyu başka nerelerde kullanabilirsin?”, “Bundan sonra ebru çalışmaya devam etmek ister misin?” gibi, yapmış oldukları çalışmayla ilgili dört soru yöneltilmiştir. Bu sorulara ilişkin öğrencilerin görüşleri çizelge 1,2,3,4’de yer almaktadır.

Öğrencilerin Ebru yaparken çalışma sırasında neler hissettiklerine ilişkin bulgular çizelge-1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ebru yaparken çalışma sırasında neler hissettin?

	f
Çok Güzel Bir Çalışma	23
Oyun Gibi	20
Eğlenceli	19
Değişik	12
Şaşırtıcı	10
Hayal Dünyası Yaratmak	5
Boyaların Suyun Üzerinde Yüzmesi	4
Sihir Gibi	1
İlk Defa Çok Güzel Bir şey Yaptığımı Hissettim	1
Üç Boyutlu Etki Hissettim	1
Suyun Üstüne Resim Yaptığımı Hissettim	1

Çizelge-1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu “çok güzel bir çalışma”, “oyun gibi” ve “eğlenceli” şeklinde görüş belirtirken, 12 öğrenci “değişik” bir çalışma olarak, 10 öğrenci “şaşırtıcı” bir çalışma olarak görüş belirtmiştir. Öğrencilerden 5’i ebru yaparken hayal dünyası yarattıklarını ifade etmiş, 4’ü boyaların suyun üzerinde yüzdüğünü hissettiklerini belirtmiştir. 1 öğrenci ebru yapmayı “sihir gibi” şeklinde, bir diğer öğrenci “ilk defa çok güzel bir şey yaptığımı hissettim” şeklinde, 1 öğrenci “üç boyutlu etki hissettim” şeklinde ve bir başka öğrencide “suyun üstüne resim yaptığımı hissettim” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

“Sence ebru yapmanın diğer çalışmalardan (pastel boya, sulu boya v.b. ile yapılan resimlerden) farkı nedir?” sorusuna ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları çizelge 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Sence ebru yapmanın diğer çalışmalardan (pastel boya, sulu boya v.b.gibi) farkı nedir?

	f
Renklerin dağılımını kontrol edemiyorum	19
Renklerin Birbirlerine Geçişleri	17
Çok Çabuk Sonuca Ulaşıyoruz	9
Soyut, Değişik Biçimlerin Oluşması	7
Yapımının Çok Eğlenceli Olması	5

Çizelge-2 incelendiğinde, ebrunun diğer çalışmalardan farkını, öğrencilerin büyük çoğunluğu “renklerin dağılımını kontrol edememek” şeklinde ifade etmişler, 17 öğrenci renklerin birbirine geçişleri olarak belirtmiş, 9 öğrenci diğer çalışmalardan farklı olarak çok çabuk sonuca ulaştıklarını dile getirmiş, 7 öğrenci soyut, değişik biçimlerin ortaya çıktığını ifade etmiş, 5 öğrenci de yapımının çok eğlenceli olmasını diğer çalışmalardan ayrılan yönleri olarak görüşlerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin “Ebruyu başka nerelerde kullanabilirsin?” sorusuna verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları çizelge-3’de görülmektedir.

Tablo 3. Ebruyu Başka nerelerde kullanabilirsin?

	f
Kitap ve Defterlerimin Kapağında kullanım	17
Tişörtüme basarım	8
Aksesuar Yaparım (Bileklik, Küpe vb.)	2
Kumaşa Yaparım	2
Kalemlerimin Dışını Kaplarım	1
Uçurtma yaparım	1

Çizelge-3’de görüldüğü gibi öğrencilerin büyük çoğunluğu ebruyu kitap ve defterlerinin kapağında, 8 öğrenci tişörtlerinde, 2 öğrenci küpe, kolye gibi aksesuarlarda, yine 2 öğrenci farklı kumaşlarda ebruyu kullanabileceklerini ifade etmişlerdir. Bunların dışında 1 öğrenci yaptığı ebruyu kaleminin dışına kaplayacağını, bir başka öğrencide uçurtma yapımında kullanabileceğini belirtmiştir.

Öğrencilerin “Bundan sonra ebru çalışmaya devam etmek ister misin?” sorusuna verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları çizelge 4’de görülmektedir.

Tablo 4. Bundan sonra ebru çalışmaya devam etmek ister misin?

	f
Fırsat bulduğum her zaman	25

Çizelge-4’de görüldüğü gibi bu soruda çocukların tümü her zaman ebru yapmayı isteyecekleri yönünde görüş belirtmişlerdir.

Bu çalışmaya 23 çocuk kitap ayracı yaparak, 13 çocuk resim çerçevesi, 2 çocuk kalemlik, 3 çocuk da kağıt poşet yaparak katılmışlardır. Çocuklardan 2’si yaptıkları ebruları odalarına asmak istedikleri için herhangi bir objeye dönüştürmek istememişlerdir. Bu bulgular sonucunda, öğrencilerin tümünün ebru yapmaktan büyük keyif aldıkları aynı zamanda ebruyu oyun gibi eğlenceli buldukları görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Geleneksel Türk Süsleme Sanatlarından Ebru’yu ilköğretim öğrencilerine tanıtmak ve ebrunun farklı objelerde kullanılmasını sağlayarak görsel kültürümüze ilişkin farkındalık yaratmayı amaçlayan bu çalışmada, ilköğretim 5. sınıf (11 yaş) düzeyinde 25 çocuğa ebru yaptırılmış, ardından yaptıkları ebru örneklerinden farklı objeler yapmaları istenmiş ve son olarak da çalışmaya ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla görüşme düzenlenmiştir. Çalışma sonrası yapılan görüşmede çalışmaya ilişkin yorumlarda çocukların hemen hepsi ebruyu bildiklerini ancak daha önce hiç yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların tümü ebruyu çok severek, oyun gibi eğlenerek yaptıklarını ve suyun üzerindeki renk geçişlerinin çok şaşırtıcı olduğunu belirtmişler ve çalışmayı anlam ve amacına uygun bir biçimde gerçekleştirmişlerdir. Geleneksel ve estetik değerlere sahip çıkarak farklı bir anlatım dilinin yakalanmaya çalışıldığı uygulamada çocuklar ebru ile tanıştırılmışlardır.

Bu çalışma aynı zamanda, Erbay’ın (1997: 32) geleneksel sanatlarımızın gün ışığına çıkarılarak, gelecek kuşaklara aktarımını sağlamak için görsel sanatlar eğitimi programlarında yer verilmesi gerektiği görüşünü de desteklemektedir.

İlgili kaynaklarda, zorlu ve emek isteyen bir sanat olarak geçen ebru, ilköğretim düzeyindeki uygulamalarda, ders süreleri ve fiziki koşullar dikkate alınarak, bu çalışmada yapıldığı gibi hazır boyalar ve hazır toz kitre kullanılarak programlarda yer alabilir. Aynı zamanda, çocuklara geleneksel ebru tekniğinin özelliklerini tam olarak kullanmaya zorlamadan, onlara ebrunun değişik imkanlarını keşfetme olanağı tanıyarak bir oyun gibi eğlenceli ve zevkli hale dönüştürülebilir. Böylece, geleneksel sanatlarımızın genç kuşaklara tanıtılarak geleceğe aktarımı sağlanabilir.

Kaynakça

- Arıtan, Ahmet Saim. (1999). Türk Ebru Sanatı ve Bugünkü Durumu. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5, 441-469
- Artut, Kazım. (2004). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayınları.
- Eker, Metin. (2002). Küresel Yeniden Yapılanmacı Çağdaş Eğitim Sistemleri İçinde Tasarlanabilir Bir Sanat Eğitimsi Modeli. Sanat Eğitimi Sempozyumu. 8-10 Mayıs. Ankara: Gazi Üniversitesi Matbaası, 119-123.
- Elhan, Salih. (2004). *Yapım Yöntemleriyle Ebru Sanatı*. Ankara: Murat Kitabevi.
- Elhanebru. (2008). *Ebru Nedir*. <https://www.elhanebru.com/source/v1.0/?Sayfa=Sabit&SayfaNo=3>, Erişim Tarihi: 25.09.2009
- Erbay, Mutlu. (1997). *Plastik Sanatlar Eğitiminin Gelişimi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, A. ve H. Şimşek. (2004). *Sosyal Bilimler Nitel Araştırma Yöntemleri*. (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Uygulama Fotoğrafları

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

Fotoğraf 3

Fotoğraf 4

Fotoğraf 5

Fotoğraf 6